

الله أكبر

12/2/21

۱۷/۱۱/۳۱۴۹
۸۷/۱۰/۲۵

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

پایان نامه کارشناسی ارشد در رشته زبان و ادبیات فارسی

بررسی تطبیقی ترجمه قرآن کریم محمد مهدی فولادوند

و مصطفی خرمدل

(ده جزء دوم)

توسط:

مهین تاج سعادت

کتابخانه مرکزی دانشگاه شیراز

استاد راهنما:

دکتر شاهرخ محمد بیگی

۱۳۸۷ / ۱۰ / ۲۱

شهریور ماه ۱۳۸۷

۱۰۶۷۲۸

به نام خدا

بررسی تطبیقی ترجمه ی قرآن کریم محمد مهدی فولادوند و مصطفی
خرمدل (ده جزء دوم)

به وسیله ی:

مهین تاج سعادت

پایان نامه

ارائه شده به تحصیلات تکمیلی دانشگاه به عنوان بخشی از فعالیت های
تحصیلی لازم برای اخذ درجه کارشناسی ارشد

در رشته ی

زبان و ادبیات فارسی

از دانشگاه شیراز

شیراز

جمهوری اسلامی ایران

ارزیابی شده توسط کمیته پایان نامه با درجه: عالی

دکتر شاهرخ محمد بیگی، دانشیار بخش زبان و ادبیات فارسی (رئیس کمیته)

دکتر زهرا ریاحی زمین، استادیار بخش زبان و ادبیات فارسی

دکتر فضل الله میرقادری، دانشیار بخش زبان و ادبیات عرب

شهریور ماه ۱۳۸۷

تقدیم به:

مادرو همسر گرامیم

که در فراز و فرود زندگی همواره یاریگرم بوده اند

و

نور چشمانم زهرا و مصطفی

سپاسگزاری

حمد و سپاس بی کران بزرگ پروردگار جهانیان را که آدمی را آفرید و دانایی و دانش را قرین و همزاد وی ساخت تا در پرتو آن تیرگی‌های جهل و نادانی را بزداید و به قله‌ی منیع ترقی و تعالی رهنمون شود.

همچنین درود بیکران بر فخر عالم و آدم، محمد مصطفی (ص)، بزرگ معلم بشریت که انسان سرگشته در دنیای فریبنده‌ی زر و زور را تا سر حد سعادت و رستگاری هدایت و راهبری نمود.

حال که به یاری خداوند بزرگ کار تألیف این رساله به پایان رسیده است بر خود فرض می‌دانم از زحمات بی‌دریغ و دلسوزانه‌ی استادان بزرگووارم جناب آقای دکتر محمدبیگی و سرکارخانم دکتر ریاحی زمین و جناب آقای دکتر میرقادری که از زمان شروع با راهنمایی‌ها و ارشادات عالمانه‌ی خود اینجانب را در تألیف و تکمیل این رساله یاری نموده‌اند صمیمانه تشکر و سپاسگزاری نمایم.

در پایان سعادت و توفیق آن بزرگواران را در راه نشر علم و دانش و دستگیری و هدایت جویندگان کمال از خداوند متان خواستارم.

مهین تاج سعادت

تابستان ۱۳۸۷

چکیده

بررسی تطبیقی ترجمه‌ی قرآن کریم محمد مهدی فولادوند و مصطفی خرم‌دل (ده جزء دوم) به وسیله‌ی مهین تاج سعادت

با عنایت به اهمیت ترجمه‌ی قرآن کریم به عنوان کتاب دینی و قانون اساسی مسلمانان جهان، کار مقایسه‌ی بین ترجمه‌ها با شناساندن موارد اختلاف و نقاط قوت و ضعف هر ترجمه، گامی است در جهت تنزیه و تنقیح ترجمه‌ها از هر عیب و نقصی، و نزدیک تر گرداندن ترجمه به اصل متن، باشد که پیام این کتاب بزرگ هر چه صحیح‌تر و کامل‌تر در اختیار مخاطبین قرار گیرد.

این تحقیق مشتمل بر پنج فصل است. در فصل اول کلیاتی درباره‌ی مسأله تحقیق، اهمیت و ضرورت تحقیق، هدف تحقیق، مروری بر تحقیقات انجام شده و روش تحقیق آمده است.

در فصل دوم مقدمات و کلیاتی درباره‌ی معنی لغوی و اصطلاحی ترجمه، جواز و عدم جواز ترجمه قرآن، روشها و تاریخچه‌ی ترجمه‌ی قرآن کریم بیان شده است.

در فصل سوم به بیان شرح حال دو مترجم محترم، معرفی ترجمه‌ی ایشان و بیان ویژگی‌ها و نقاط قوت و ضعف دو ترجمه پرداخته شده است.

در فصل چهارم که بخش اصلی تحقیق است، ضمن آوردن آیاتی که در ترجمه‌ی آنها اختلاف وجود دارد و قرار دادن دو ترجمه در زیر آیات، با استفاده از کتب تفاسیر و لغت و کتب اعراب و صرف و نحو و مقالات مختلف در زمینه‌ی نقد و بررسی ترجمه‌های قرآنی، موارد اختلاف و علت آنها مورد بحث و بررسی قرار گرفته است.

در فصل پنجم که بخش نتیجه‌گیری است، با توجه به مشکلاتی که در ترجمه قرآن کریم وجود دارد و وجود اختلافات فراوان در ترجمه‌ها، ضمن بیان دلایل کلی اختلاف بین این دو ترجمه، جهت به حداقل رساندن میزان اختلافات و نزدیک گرداندن ترجمه به نص قرآن، روش ترجمه‌ی گروهی پیشنهاد شده است. و این که با توجه به ضعف‌های روش ترجمه‌ی تحت‌اللفظی و جمله به جمله در بیان معانی و مفاهیم قرآن بخصوص مفاهیم ثانویه، بهتر است صاحب نظران و مترجمین با بهبود در وضع روش ترجمه، روشی را به کار گیرند که بوسیله‌ی آن بهتر بتوان معانی و مفاهیم قرآنی را به مخاطب منتقل کرد و آن روش ترجمه‌ی تفسیری با تفکیک کامل مرز بین ترجمه و تفسیر است.

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
فصل اول:	
۱- مقدمه	۲
۱-۱- مسأله ی تحقیق	۲
۲-۱- اهمیت و ضرورت تحقیق	۳
۳-۱- هدف تحقیق	۴
۴-۱- مروری بر تحقیقات انجام شده	۴
۵-۱- روش تحقیق	۵
فصل دوم:	
۲- مباحثی در باره ی ترجمه ی قرآن	۸
۲-۱- معنای لغوی و اصطلاحی ترجمه	۸
۲-۲- جواز یا عدم جواز ترجمه ی قرآن	۹
۲-۲-۱- دلایل مخالفان ترجمه قرآن	۹
۲-۲-۲- دلایل موافقان ترجمه ی قرآن	۱۱
۲-۳- روش های ترجمه ی قرآن	۱۲
۲-۴- تاریخچه ی ترجمه ی قرآن	۱۵
فصل سوم:	
۳- شرح حال دو مترجم و ویژگی ترجمه ی آنها	۲۰
۳-۱- شرح حال مرحوم محمد مهدی فولادوند	۲۰
۳-۲- شرح حال دکتر مصطفی خرمدل	۲۱

۲۲	۳-۳- معرفی ترجمه ی استاد فولادوند
۲۷	۳-۴- معرفی ترجمه ی دکتر مصطفی خرمدل
	فصل چهارم:
۳۵	مقایسه ی دو ترجمه (فولادوند و خرمدل)
	فصل پنجم:
۱۹۰	نتیجه گیری
۱۹۳	- فهرست آیات
۱۹۸	- فهرست منابع
	- چکیده به زبان انگلیسی

فهرست نشانه های اختصاری

ج = جلد

خ = خرمدل

ص = صفحه

صص = صفحات

ف = فولادوند

ق = قمری

فصل اول:

مقدمه

۱- مقدمه

۱-۱- مسأله ی تحقیق

قرآن کریم نوری است آشکار و خاموشی است گویا. خداوند نور هدایت خود را با قرآن تمام گرداند، و دین خود را بدان به کمال رساند؛ به روزگار کهنه نگردد نه از خواندن و نه از شنیدن بسیار. راست گفت آنکه سخن گفت از روی قرآن، و آنکه بدان رفتار کرد پیش افتاد. حضرت حق آن را آب گوارایی قرار داد برای تشنگی دانشمندان و بهار خرمی برای دل‌های ژرف اندیشان. در قرآن علم آینده است و حدیث گذشته، درد شما را درمان است و راه سامان دادن کارهاتان در آن. (امام علی (ع)، ۱۳۷۲)

«قرآن کریم وحی‌نامه اعجاز‌آمیز الهی است که به زبان عربی، از جانب خداوند و از لوح محفوظ، بر قلب و زبان پیامبر اسلام (ص) نازل شده است.» (خرم‌شاهی، ۱۳۷۲، ۳) این کتاب عزیز سرچشمه اغلب علوم و معارف اسلام است و پیش از هر چیز قانون اساسی و آیین‌نامه زندگی بشر در تمام ابعاد فردی و اجتماعی است و به قوم و ملت خاصی اختصاص ندارد؛ چنانکه خداوند متعال در آیات بسیاری بر این حقیقت تأکید کرده است، از جمله در سوره ی فرقان آیه ی ۱ می‌فرماید:

«تبارک الذی انزل الفرقان علی عبده لیكون للعالمین نذیرا

بزرگ و خجسته است کسی که بر بنده خود فرقان را نازل فرمود تا برای جهانیان هشداردهنده‌ای باشد.»

بنابراین ویژگی جهان شمولی دین اسلام اقتضا می‌کند که همه‌ی مردمان جهان در زمره ی مخاطبان وحی محمدی قرار گیرند، با پیام و محتوای کتاب دینی خود آشنا شوند و با تأسی از احکام و برنامه های این کتاب حیات‌بخش سعادت دنیا و آخرت خود را تضمین نمایند. اما از آنجا که فهم قرآن منوط به دانستن زبان عربی است و فراگیری زبان عربی و اشراف بر این زبان با تمام دقایق و ظرافت آن برای همه ی مسلمانان غیر عرب زبان امکان‌پذیر نبوده و نیست، از همان قرون اولیه ی هجری اندیشه ی ترجمه ی قرآن بین علمای اسلام مطرح میشود. در این راستا عده‌ای با ترجمه ی قرآن مخالفت نموده، فتوی به تحریم آن می‌دهند. و گروهی همواره طرفدار ترجمه ی آن بوده و بر ضرورت این کار تأکید داشته‌اند.^۱

۱- رجوع شود به بخش جواز و عدم جواز ترجمه در همین رساله ص ۹

پس از حکم جواز، در تاریخ هزار و چند ساله ی دین مبین اسلام، خدمات ارزنده‌ای در زمینه ی ترجمه ی این کتاب عزیز به زبانهای مختلف، از جمله زبان فارسی صورت گرفته است. کار ترجمه ی قرآن به زبان فارسی، از ابتدا هم به صورت مستقل و هم به صورت ترجمه در درون تفسیرانجام گرفته است. و بنا به دلایلی، که عمده ی آن ترس از لغزش و دور ماندن از مراد خداوند بوده، ترجمه های اولیه به روش تحت اللفظی (کلمه به کلمه) صورت پذیرفته است. اشکال عمده ی این ترجمه ها این است که نثر آنها مبهم و وافی به مقصود نیست. اما با گذشت زمان سیر ترجمه روند تکاملی به خود می گیرد و در دوره معاصر که اهتمام به این امر بیشتر شده است، با پیشرفت در علم ترجمه، در روش ترجمه ی قرآن نیز تحولاتی صورت گرفته و با برخوردارگی از تجربه ی گذشتگان، ترجمه های بهتر و کاملتری ارائه شده است.

از بین ترجمه های انتشار یافته در دوره ی معاصر، ترجمه ی مرحوم فولادوند و آقای خرمدل در ردیف معتبرترین و کم اشکال ترین ترجمه های است که بسیار مورد استقبال قرار گرفته است.

از آنجا که کار مقایسه ی بین ترجمه ها و نشان دادن اختلاف ها و علت آنها، همچنین باز نمودن نقاط قوت و ضعف هر ترجمه، گامی مفید در جهت ارائه ی ترجمه ای هر چه دقیق تر و کاملتر از قرآن کریم است، در این رساله دو ترجمه مذکور مورد مقایسه قرار می گیرد و با استفاده از نظر مفسرین و صاحب نظران در علوم مختلف قرآنی، نقاط قوت و ضعف هر یک بیان می شود؛ امید که در جهت این امر خطیر گامی کوچک برداشته باشیم.

۱-۲- اهمیت و ضرورت تحقیق

با وجود سابقه ی هزار ساله ی ترجمه ی قرآن کریم به زبان فارسی و خدمات ارزنده ی مترجمین بزرگوار، تا نزدیک گردانیدن ترجمه به نص مبارک راهی طولانی در پیش است؛ بخصوص که در ترجمه ی بعضی از آیات هنوز اختلافاتی - که تعداد آنها کم هم نیست - دیده می شود. این اختلافات از علل و عوامل مختلفی نشأت می گیرد مانند: اختلاف قراءات، برداشت ها و تفاسیر مختلفی که معمولاً از یک جمله و عبارت می شود، معانی مختلفی که یک واژه یا یک ترکیب ممکن است داشته باشد، اختلاف نظرهایی که ممکن است در تجزیه و ترکیب واژه ها و جملات از نظر ادبی وجود داشته باشد و در نهایت اختلاف هایی که به متفاوت بودن روش انتخابی مترجمین در ترجمه، برمی گردد.

همچنین با عنایت به ویژگی خاص کلام الهی و گستره ی علوم و فنون آن، به ویژه نکته های پر راز و رمز این کتاب بزرگ در ابعاد مختلف ادبی، فقهی، تاریخی و ... ممکن است نکته یا نکاتی از دریای بیکران معارف آن از دید یک مترجم، هر چند نابغه و ذوفنون باشد، پنهان بماند و یا مترجمی به نکته ای دست بیابد که دیگری از آن غافل مانده باشد.

چنین مقایسه‌هایی، بخصوص که با آراء صاحبان تفاسیر و دیگر ترجمه‌ها نیز مطابقت داده می‌شود، می‌تواند گامی در جهت شناساندن اختلاف‌ها و دلایل اختلاف، و بیان نقاط قوت و ضعف هر یک از ترجمه‌ها به طور مستند باشد، با این امید که در سیر تکاملی ترجمه‌های قرآنی، مترجمین با توجه به این تحقیقات و کارهای مقایسه‌ای و کنار گذاشتن ضعف‌های ترجمه‌های قبل و اندیشیدن تدبیری تازه در جهت بهبود روش ترجمه، میزان اختلافات را به حداقل ممکن رسانده، ترجمه‌ای دقیق‌تر، واضح‌تر و نزدیک‌تر به معنی و مقصود کلام الهی ارائه نمایند.

۱-۳- هدف تحقیق

هدف از این پژوهش بررسی اختلاف و مغایرت‌های دو ترجمه از نظر معنی و مفهوم لغات و اصطلاحات و جملات و تحلیل علت اختلاف بر اساس تفاسیر معتبر و کتب لغت و اعراب قرآن، همچنین بررسی روشی که دو مترجم در ترجمه به کار گرفته‌اند و نیز مشخص کردن میزان پایبندی دو مترجم به مسایل ادبی و صرفی و نحوی و در نهایت ارائه پیشنهاد در جهت بهبود روش ترجمه‌ی قرآن کریم برای رسیدن به ترجمه‌ای هر چه دقیق‌تر و کامل‌تر می‌باشد.

۱-۴- مروری بر تحقیقات انجام شده

در دوره‌ی معاصر به دنبال انتشار ترجمه‌های فراوانی از قرآن کریم، نقدهای زیادی نیز بر ترجمه‌ها صورت گرفته است. اما در زمینه‌ی بررسی تطبیقی ترجمه‌های قرآنی تنها چند پایان‌نامه در دانشگاه شیراز تدوین شده است که معرفی می‌گردد.

۱- مقایسه دو ترجمه‌ی قرآن مجید (ترجمه‌ی پانزده جزء اول مکارم شیرازی و فولادوند)، به وسیله‌ی محمدحسن زارع خفری - دیماه ۱۳۷۶.

۲- مقایسه‌ی ترجمه‌ی قرآن کریم (از شادروان مهدی الهی‌قمشه‌ای - عبدالحمید آیتی) (ترجمه‌ی پانزده جزء اول)، به وسیله‌ی خداکرم یزدان پناه، بهمن ماه ۱۳۷۷.

۳- مقایسه تطبیقی دو ترجمه قرآن مجید (از ترجمه‌های استاد فولادوند و مرحوم معزی، پانزده جزء اول)، به وسیله‌ی مصطفی رضایی، اسفندماه ۱۳۷۷.

۴- مقایسه‌ی تطبیقی دو ترجمه‌ی قرآن کریم (فولادوند - معزی) پانزده جزء دوم، به وسیله‌ی عباس مرادی، دیماه ۱۳۷۸.

۵- نقد و تحلیل و مقایسه‌ی تطبیقی دو ترجمه قرآن (۱۵ جزء اول) از ترجمه‌های آقایان مهدی الهی‌قمشه‌ای و بهاءالدین خرمشاهی بوسیله‌ی علی آزادی، آبان ماه ۱۳۸۰.

در تمام این رساله‌ها ضمن آوردن مقدماتی درباره‌ی قرآن، حافظان قرآن، گردآورندگان قرآن، اعراب و قرائت قرآن، ترجمه و فواید ترجمه و مباحثی از این قبیل به بیان و بررسی

اختلافات میان ترجمه‌ها از نظر صرفی، نحوی و لغوی پرداخته شده است و با بیان خصوصیات و ویژگی‌های دو ترجمه و نتیجه‌گیری کلی پایان یافته است.

۱-۵- روش تحقیق

با توجه به موضوع رساله (بررسی تطبیقی ترجمه‌ی قرآن کریم محمدمهدی فولادوند و مصطفی خرمدل) روش تحقیق در این پژوهش، روش تحقیق کتابخانه‌ای، به شیوه‌ی بررسی تحلیلی متون می‌باشد. به این ترتیب که کار تحقیق در دو مرحله صورت گرفته است.

مرحله‌ی اول: گردآوری کتب و مقالات و مطالعه و فیش برداری.

مرحله دوم: تهیه، تنظیم و تدوین مطالب.

با عنایت به اینکه محتوای این رساله دارای دو بخش کلی است که هر بخش ویژگی خاص خود را دارد، روش تهیه مطالب در دو بخش نیز قدری متفاوت از هم است.

جهت تهیه‌ی مطالب بخش اول که شامل مقدمات و کلیاتی درباره‌ی ترجمه‌ی قرآن است، ابتدا کتب و مقالات مختلف مطالعه، و از مطالب لازم یادداشت برداری شد، سپس با استفاده از یادداشت‌ها، مطالب در دو قسمت تنظیم و تدوین شد. در قسمت اول که در رساله عنوان فصل دوم را به خود اختصاص داده، کلیاتی درباره‌ی معنی لغوی و اصطلاحی ترجمه و مباحثی در مورد ترجمه‌ی قرآن کریم نوشته شده است و در قسمت دوم (فصل سوم رساله) شرح حال دو مترجم محترم و خصوصیات و ویژگی‌های دو ترجمه آمده است.

برای تدوین بخش دوم که بخش اصلی تحقیق را شامل می‌شود، و در فصل چهارم رساله گنجانده شده است، از ابتدای جزء یازدهم قرآن کریم، دو ترجمه‌ی مذکور، آیه به آیه با هم مقابله و مقایسه می‌شد و در صورت وجود اختلاف، ضمن یادداشت آیه مورد نظر و دو ترجمه، مورد یا موارد اختلاف مشخص می‌گردید. کار مقایسه به همین ترتیب تا پایان جزء بیستم ادامه یافت. بعد از اتمام مقایسه و یادداشت موارد اختلاف، برای بررسی و یافتن علت اختلاف‌ها به کتب تفاسیر، اعراب القرآن، کتب صرف و نحو و فرهنگ‌ها و کتابهای لغت، همچنین مقالات مختلف در زمینه‌ی نقد و بررسی ترجمه‌های قرآنی مراجعه، و مطالب لازم درباره‌ی موارد اختلاف و علت آنها در هر آیه یادداشت می‌شد. بعد از یادداشت مطالب، برای تنظیم و تدوین متن، ابتدا آیه مورد نظر با ذکر شماره‌ی آیه و سوره در سمت راست آن نوشته شده است و دو ترجمه در زیر آیه (ترجمه‌ی فولادوند با حرف «ف» و ترجمه‌ی خرمدل با حرف «خ») قرار گرفته است. سپس با عنوان دادن به هر مورد اختلاف به طور جداگانه، آن اختلاف و علت مورد بررسی قرار گرفته است. در این قسمت سعی شده است مطالب کاملاً مستند و برگرفته از نظریات مفسرین و منتقدین باشد، و اگر مورد اختلاف با نظر مفسرین و منتقدین مغایرت داشته، ضمن بیان اشکال، ترجمه‌ی برتر معرفی شده است. و گاهی هم دو ترجمه با توضیحات ذکر شده در منابع فوق منطبق نبوده که این موارد نیز مشخص و با استفاده از توضیحات

تفاسیر و ترجمه‌های دیگر، ترجمه‌ی صحیح‌تر پیشنهاد شده است. در بعضی از آیات اختلاف‌ها ریشه در تفاسیر داشت و نظرات مفسرین و نحویان نیز در آن مورد مختلف بود که این موارد هم ذکر شده است. به همین ترتیب در این بخش اختلافات از آغاز جزء یازده تا پایان جزء بیستم مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است، اما با توجه به زیاد بودن موارد اختلاف، به پیشنهاد استاد محترم دکتر محمدبیگی (استاد راهنما) موارد مهمتر در رساله ذکر شده و از آوردن موارد کم اهمیت‌تر و تکراری تقریباً خودداری شده است.

در فصل پایانی (فصل پنجم) به نتیجه‌گیری و بیان پیشنهاد پرداخته شده و در پایان جدولی از آیات بررسی شده، با ذکر شماره آیه و سوره آمده است.

فصل دوم :

مباحثی در باره ی ترجمه ی
قرآن کریم

۲- مباحثی درباره‌ی ترجمه‌ی قرآن کریم

۲-۱- معنای لغوی و اصطلاحی ترجمه

درباره‌ی ریشه‌ی این کلمه نظریات مختلفی ارائه شده؛ بعضی آن را عربی و از ریشه‌ی «ترجم» دانسته‌اند، و برخی از «رجم» به معنی «سخن گفتن از روی گمان و حدس» گرفته‌اند. صاحب فرهنگ نفیسی آن را فارسی و مأخوذ از «ترزبان» می‌داند، همچنین نویسنده‌ی برهان قاطع «ترزبان» و «ترزفان» و «ترجمان» را هم معنی می‌داند، و نویسندگان دایره‌المعارف این واژه را برگرفته از Targmono آرامی به حساب آورده‌اند.^۱ (محمدبیگی، ۱۳۷۳، ۸۲ و ۸۱)

ترجمه در لغت و اصطلاح معانی خاصی دارد از جمله:

۱- تبلیغ کلام و رساندن سخن به کسی که آن را نشنیده است.

۲- تفسیر و شرح سخن به همان زبان اصلی؛ چنانکه ابن عباس را ترجمان القرآن لقب داده‌اند.

۳- ترجمه یعنی تفسیر سخن به زبان دیگری.

۴- گرداندن از زبانی به زبان دیگر. این معنی مشهورترین معنی این کلمه است که در کتب لغت عرب زبان به آن اشاره شده است و در عرف بیشتر همین معنای چهارم منظور است؛ یعنی برگرداندن معنای کلامی از زبانی به زبان دیگر، به طوریکه تمام معانی و مقاصد منظور در متن اصلی به زبان دیگر منتقل شود و در زبان دیگر همان معانی و مقاصدی فهمیده شود که در زبان اصلی از آن فهمیده می‌شود. (رامیار، ۱۳۶۹، ۶۴۷ و ۶۴۶)

و اما در مورد ترجمه‌ی قرآن کریم، آن ترجمه‌ای که پیرامون آن بحث و گفتگو است؛ عده‌ای آن را روا می‌دارند و عده‌ای حرام، برخی نیز جواز آن را مشروط به رعایت شرایطی می‌دانند، همین معنای چهارم است.

به عنوان مثال «زرقانی ترجمه را در سه مورد یعنی به معنی تبلیغ الفاظ، و به معنی تفسیر قرآن به زبان عربی، و سوم تفسیر به زبان دیگر جایز می‌داند؛ ولی ترجمه‌ی قرآن، به معنی برگرداندن قرآن به زبانی غیر از عربی را جایز نمی‌داند.» (فرشچیان، ۱۳۸۰، ۷۵)

۱- این معانی در کتاب تاریخ قرآن نیز به نقل از کتب لغت عربی ذکر شده است.

۲-۲- جواز یا عدم جواز ترجمه ی قرآن

بحث ترجمه ی قرآن، جواز یا حرمت آن از دیر باز بین علمای اسلام مطرح بوده است. عده‌ای از فقها و علمای اهل سنت با ذکر دلایلی که ذیلاً آورده می‌شود، ترجمه را نهی کرده و فتوی به تحریم آن داده‌اند. مانند «ابوحنیفه نعمان بن ثابت (م: ۱۵۰ هـ)، مالک بن انس (م: ۱۷۹ هـ)، محمدبن ادریس شافعی (م: ۲۰۴ هـ)، احمد بن حنبل (م: ۲۴۱ هـ)، زرکشی شافعی، صاحب البرهان و زرقانی صاحب مناهل العرفان.» (محمدبیگی، ۱۳۷۳، ۸۴)

همچنین جاحظ (ادیب مشهور قرن سوم) و از میان علمای معاصر اهل سنت نیز عده‌ای با ترجمه ی قرآن مخالفت ورزیده‌اند. مثل ادیب محمد هیهاوی، محمد مصطفی الشاطر و محمد رشید رضا صاحب تفسیر المنار. (معمدی، ۱۳۷۲، ۱۹۴)

در مقابل عده‌ای آن را جایز دانسته‌اند مانند زمخشری (م: ۵۲۸ هـ) در تفسیر الکشاف، بیضاوی (م: ۶۸۵ هـ) و از معاصرین شیخ مصطفی مراغی و محمدفرید وجدی. (محمدبیگی، ۱۳۷۳، ۸۴)

در طول تاریخ پرافتخار تشیع هیچ فقیهی در مورد حرمت ترجمه ی قرآن، فتوا صادر ننموده است، همچنانکه هیچ فقیهی خواندن قرآن را به زبان غیر عربی در نماز جایز ندانسته است.

در بین علمای شیعه تنها شیخ آقا بزرگ تهرانی صاحب الذریعه تا حدی سختگیری نموده است، هر چند ایشان نیز قائل به رعایت شرایط ترجمه و جواز ترجمه هستند. (معمدی، ۱۳۷۲، ۱۹۶)

۲-۲-۱- دلایل مخالفان ترجمه ی قرآن

مخالفان ترجمه ی قرآن به زبانهای دیگر بحثهای مفصلی پیرامون این موضوع داشته‌اند و بعضی از آنها کتابهایی را به این امر اختصاص داده‌اند.^۱ در اینجا چکیده‌ای از دلایل آنها فهرست‌وار ذکر می‌شود:

۱- نزول قرآن به زبان عربی است و چنانکه علامه طباطبایی گفته است:
الفاظ قرآن از جهت استناد به وحی و عربی بودن دخالت در ضبط اسرار و حقایق معارف دارد و اگر معانی قرآن به پیامبر (ص) وحی می‌شد و لفظ پیامبر (ص) حکایت‌گر آن می‌بود و یا به زبانی دیگر ترجمه می‌شد، برخی از اسرار

۱- برای اطلاع بیشتر رجوع شود به مقاله ی ترجمه قرآن جواز یا حرمت، تفسیر و المفسرون ذهبی، کتاب الحيوان جاحظ، تفسیر المنار محمد رشید رضا، مناهل العرفان زرقانی

آیاتِ بَیِّنَاتِ الهی از خرد مردم پنهان می‌ماند و دست تعقل و فهم ایشان به آن نمی‌رسید. (فرشچیان، ۱۳۸۰، ۸۱)

علاوه بر این ترجمه قرآن باعث فراموش شدن زبان عربی (زبان اسلام و مسلمانان) می‌شود.
۲- حدیث و روایتی در جواز ترجمه ی قرآن، از پیامبر (ص) به دست ما نرسیده است.
۳- نظم و اسلوب قرآن دارای تأثیر خاصی در قاری و شنونده قرآن است و ترجمه فاقد این تأثیر است.

۴- ترجمه ی قرآن باعث اختلاف و تفرقه بین مسلمانان می‌گردد.

۵ - بعضی از دشمنان اسلام و مسلمین ممکن است با غرض‌ورزی دست به ترجمه بزنند و عده‌ای از علاقه‌مندان به اسلام نیز به علت عدم توانایی تام و کامل از درک حقایق قرآن نتوانند حق مطلب را ادا کنند.

۶ - تلاش در راه فهم متن قرآن، دارای اجر و پاداش است و کافی دانستن ترجمه، باعث محرومیت از این اجر و پاداش می‌شود.

۷- بسنده کردن مسلمانان غیر عربی زبان به ترجمه ی قرآن، باعث می‌شود که از هدایت مستقیم قرآن به دور بمانند.

۸ - اکتفا به ترجمه ی قرآن، راه اجتهاد و استنباط از آیات الهی را مسدود می‌کند و همچنین از درک حقایق و اسرار جدید آن که برای پیشینیان آشکار نبوده به دور می‌مانند.
(محمدبیگی، ۱۳۷۳، ۸۶ و ۸۵)

۹- قرآن نشانه‌ای بر رسالت پیامبر (ص) است و انتقال وجوه اعجاز، بخصوص بلاغت آن به غیر عربی محال است.

۱۰- نارسایی الفاظ و اسلوب سایر زبانها. علاوه بر این ترجمه ی قرآن فهم و استنباط مترجم از قرآن است نه خود قرآن و چه بسا که ترجمه با معنای آیه قرآنی تطبیق نداشته باشد.

۱۱- با توجه به اینکه هر کلام بلیغی دارای معانی اولیّه و ثانویّه است؛ ترجمه اگر بتواند معانی اولیّه قرآن را برساند، به هیچ وجه قادر به رساندن معانی ثانویّه نخواهد بود.

۱۲- تلاوت قرآن حتی اگر بدون درک معنی باشد جنبه ی عبادت و اطاعت دارد، و این خصوصیت منحصر به قرآن بوده و تلاوت غیر آن را شامل نمی‌شود.

۱۳- حفظ قرآن از تحریف و تغییر و تبدیل و تصحیف بر مسلمین واجب است و لذا هر آنچه باعث روی گردانی مردم از قرآن و در نتیجه باعث از بین رفتن قرآن شود حرام است.

۱۴- از آنجا که ترجمه ی صحیح باید مثل اصل باشد، اقدام به ترجمه، آوردن مثل قرآن است و تکذیب سخن خدا در سوره اسراء است که می‌فرماید: همه جن و انس از آوردن مثل قرآن ناتوانند. (فرشچیان، ۱۳۸۰، ۸۲-۷۷)

ادله ی فوق مختصری از دلایل مخالفان ترجمه ی قرآن بود که البته به تمام آنها پاسخ داده شده است. اگر چه بعضی از این دلایل^۱ منطقی است، اما نباید فراموش کرد که زبان بسیاری از مسلمانان غیر عربی است و چاره ای جز روی آوردن به ترجمه نیست و همگان اذعان دارند که «ترجمه قرآن خود قرآن نیست» (متمم‌دی، ۱۳۷۲، ۱۹۵) و «مترجم خود می‌داند که هر چند بکوشد و هر چه دانش و هنر داشته باشد نمی‌تواند این معجزه ی الهی را بازگو کند و یا حتی پرتویی از آن را هویدا سازد.» (آذرنوش، ۱۳۷۵، ۳۲) به همین دلیل بسیار محتاطانه به این کار اقدام کرده‌اند.

بنابراین ترجمه تنها برای تقریب معانی به ذهن و برای کمک به فهم کلام الهی و تدبیر در آیات، برای کسانی است که با زبان عربی و ظرایف و دقایق و معانی آن آشنایی ندارند. در کنار داشتن متن اصلی قرآن و تلاوت آن به زبان عربی به قصد تقرب و عبادت، ترجمه می‌تواند تا حدودی در انتقال معارف، معانی و مفاهیم این کتاب آسمانی به غیر عرب زبانها مفید باشد، تا به کلی از محتوای کتاب دینی خود محروم نشوند. البته این کار راه را بر توانمندان و علاقه‌مندان یادگیری قرآن کریم به زبان عربی در سطوح مختلف نمی‌بندد.

۲-۲-۲- دلایل موافقان ترجمه ی قرآن

۱- وجوب تبلیغ:

از آنجا که دعوت رسول اکرم (ص) و هدایت قرآن مخصوص یک قوم و گروه خاصی نیست، یکی از راههای رساندن قرآن به غیرعرب و گسترش تعالیم الهی ترجمه ی قرآن است.

۲- نامه‌های پیامبر (ص):

نامه‌های پیامبر (ص) به بزرگان غیرعرب دربرگیرنده ی قرآن بود با اینکه پیامبر (ص) می‌دانستند که نامه‌های ایشان ترجمه خواهد شد. این مسأله بیانگر تأیید پیامبر (ص) بر ترجمه ی قرآن است.

۳- ترجمه ی سوره ی حمد توسط سلمان فارسی:

در صدر اسلام ایرانیان از سلمان فارسی درخواست می‌کنند که سوره ی حمد را برای آنها ترجمه کند تا در نماز بخوانند. سلمان به این کار اقدام می‌کند و آن را به پیامبر (ص) عرضه می‌دارد. پیامبر (ص) هیچ مخالفتی نمی‌کنند.

^۱ -مثلا دلیل مطرح شده در شماره ۹